

Ψ

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ**

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS
AND NATIONAL IDENTITY IN TIME OF WAR
AND POST-WAR PERIOD**

Рівне

29-30 листопада 2023 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У
ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ:**

збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції

**DEVELOPMENT OF NATIONAL AWARENESS AND NATIONAL
IDENTITY IN TIME OF WAR AND POST-WAR PERIOD:**

collection of papers presented
at the International Scientific and Practical Conference

(29-30 листопада 2023 р, м. Рівне)

УДК 159.9+ 316.6

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (29-30 листопада 2023 р м. Рівне). Упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова. Рівне , 2023. 176 с .

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 12 від 5.12.2023 р.)

Матеріали надруковані в авторській редакції. Редакційна колегія може не поділяти поглядів авторів. Відповідальність за зміст матеріалів, точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела, достовірність іншої інформації та за додержання норм авторського права несуть автори.

*Александровська Діана Олександрівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненського державного гуманітарного
університету, м. Рівне, Україна*

*Широких Анастасія Олегівна,
доктор філософії (PhD), доцент кафедри вікової та
педагогічної психології Рівненського державного
гуманітарного університету м. Рівне, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-1338-320X>*

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

У сучасному українському суспільстві військова агресія стала не лише викликом для національної безпеки, але й потужним каталізатором національної свідомості. Цей виклик вимагає не лише міцного оборонного потенціалу, але і вдумливого підходу до виховання молодого покоління. У цьому контексті педагогічна тематика та психологічна діяльність педагога стають важливими аспектами формування національної єдності.

Мега статті – розглянути значення військової агресії для національної свідомості українського суспільства та підкреслити роль педагогічної тематики та психологічної діяльності педагога як ключових чинників у формуванні національної єдності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна спричинила ряд процесів, включаючи консолідацію українського суспільства. З початку повномасштабної агресії відбувся значний перехід на спілкування українською мовою. Це свідчить про те, як українці акцентують свою відмінність від країни-агресора та підкреслюють свою належність до "своїх". До лютого 2022 року близько 40% дорослого міського населення України використовували українську мову в повсякденному спілкуванні. Зараз цей показник наближається до 60% [3].

Війна, як каталізатор, об'єднує суспільство навколо спільної ідеї – захисту рідної землі та культурних цінностей. Цей об'єднавчий процес сприяє формуванню національної свідомості, підсилює почуття національної ідентичності та гордості за власну країну. Особливості національної свідомості глибоко описуються українськими науковцями: Боришевським М.Й., Гафіатуліною А.В., Дудкою І.М., Нагорною Л.П., Онацьким Є. Д., Редькіною Г. М. та ін. У роботах М. Й. Боришевського національна самосвідомість описується через усвідомлення особистістю себе часткою певної національної спільноти та оцінку себе як носія національних етнічних цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності. Вчені виокремлюють два рівні національної самосвідомості: 1) низький (досить часто підсвідомий) – емоційно відчужене співпереживання власної єдності з іншими представниками етнічної спільноти (етнічна ідентичність); 2) високий – раціональне, глибоке усвідомлення національної належності (національна ідентичність).

Педагог виступає важливим посередником у формуванні національної свідомості. Він повинен не лише передавати знання, але й виховувати патріотизм, почуття відповідальності за майбутнє країни та готовність до захисту її незалежності. Педагогічна тематика повинна включати у себе вивчення історії та культури, що формує національний характер.

Щоденно всі учасники навчального процесу стикаються із випробуваннями війни: перервами під час занять, переходом на дистанційну чи змішану форму навчання,

попередженнями про авіанальоти та відключенням електроенергії. Повномасштабна війна обтяжила доступ до освіти, поглибила наявну освітню нерівність, негативно вплинула на якість навчального процесу та успішність учнів, а також суттєво вплинула на психічний та емоційний стан учнів та вчителів.

Освіта визнається ключовим суспільним благом та правом, яке Конституцією України гарантує. Створення умов для здійснення освітньої діяльності є одним із пріоритетів держави. Представники вчителів, адміністрації шкіл, а також центральних і місцевих органів влади та українських та міжнародних організацій активно працюють над забезпеченням підтримки освітньої інфраструктури, створенням сприятливого освітнього середовища та наданням можливостей для навчання загалом.

Досвід навчання під час пандемії COVID-19 дозволив школам ефективніше адаптуватися до дистанційного навчання під час воєнного стану. Діти, які вивчають матеріал дистанційно, витрачають більше часу вдома. Умови воєнного часу також створюють додаткове навантаження для вчителів: їм доводиться зосереджуватися на організації занять під час авіанальотів і відключень світла, виконувати завдання колег, які переїхали, а також надавати підтримку учням, які тимчасово перебувають за кордоном [2].

Інноваційні зміни у виховній сфері вимагають перегляду співвідношення викладання та виховання, що передбачає акцент на виховній складовій. Це включає в себе оновлення структури та змісту роботи педагогів з підвищенням акценту на виховній діяльності в їх повсякденній практиці.

В особливо напружених умовах війни, коли виникають суттєві розбіжності та постають на першому плані ключові аспекти життя, вплив педагога на учнів набуває особливо глибокого характеру. У таких обставинах нейтралітет стає неможливим, і педагог повинен чітко визначити свою позицію та свій взгляд на ситуацію.

В аспекті цінностей традиційної духовності, які представлені істинами, добром і красою, головним завданням людини є їх досягнення. В умовах війни збереження та розвиток цих цінностей стають дуже складним завданням, але саме це висувається перед педагогами.

Українські традиції, зокрема воєнна слава наших попередників, становлять значущий фундамент у процесі виховання. Педагогічна практика та теорія ретельно розглядають питання духовно-морального становлення особистості. Конфлікти, що виникають при переході між сферами чи взаємодії таких сфер, породжують протиріччя, пов'язані з метою, змістом, методами та життєтворчістю освітнього процесу [1].

В умовах воєнного конфлікту надзвичайно важливим стає розумне організування та психологічна підтримка учнів, що їм надається педагогами. Інтелектуальна еліта, якої потребує держава, формується саме в освітніх установах.

Уміння педагога розуміти психологічні особливості учнів у період військової агресії вкрай важливе. Він повинен створювати безпечне середовище для дітей, допомагати їм у подоланні стресу та тривоги. Розвивати емоційну стійкість та вміння конструктивно реагувати на складні ситуації.

Велика участь педагогів полягає у спільній волонтерській діяльності з учнями, наданні допомоги фронту, біженцям, а також у психологічній підтримці різних груп населення. З іншого боку, філософська та методологічна база гуманного педагогічного мислення ще не отримала офіційного визнання, і необхідно докладати зусиль для її розвитку.

Багато педагогів прагнуть демократизації та олюднення педагогічного процесу, але втрата вагомості етичних аспектів у вихованні може призвести до програшу перед масовою свідомістю споживацького суспільства, яке ставить матеріальні цінності вище духовних принципів.

Сучасні воєнні події спричинили значний ріст патріотизму та розвиток громадянської та національної свідомості серед молоді. Прагнучи знаходити унікальну траєкторію для повного розкриття свого потенціалу, молодь поступово росте духовно. Визнання особистого самовираження та повноцінної самореалізації стає найвищим пріоритетом, а соціальне визнання внеску в розвиток матеріальної та духовної сфер стає духовною спадщиною, що передається наступним поколінням.

Віра в самореалізацію та її суспільне визнання є важливими для самовпевненої людини, яка має віру у свою можливість і природність духовного розвитку. У майбутньому, освіта, розглядаючи усунення розриву між знанням і вірою, може виступити як "світоглядний синтезатор", об'єднуючи матеріально-духовний простір світу [4].

Основна мета освіти у всіх країнах пов'язана з забезпеченням ментальної сумісності соціумів як необхідної умови конвергенції та духовної інтеграції людських спільнот, руху до єдності. Освіта не обов'язково повинна будувати нове віровчення чи ставати новою світовою релігією, але вона повинна взаємодіяти як частина культури, що дедалі більше вирівнюється з наукою та релігією – обширними галузями духовного життя народу.

Підсумовуючи, військова агресія, незважаючи на свої негативні наслідки, виконує роль катализатора національної свідомості. Педагог, виступаючи як лідер у формуванні цієї свідомості, повинен впливати на учнів не лише знанням, але і цінностями, що сприяють об'єднанню суспільства у світлі викликів військового часу.

Список використаних джерел

1. Кіян О. Формування національної ідентичності учнівської молоді як умови консолідації українського суспільства в реаліях сьогодення. *New pedagogical thought*. 2023. № 113. С. 86-92.
2. Когут І., Нікуліна О., Сирбу О., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. Cedos: веб-сайт. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/> (дата звернення: 18.11.2023).
3. Соціальні тренди 2023: як війна перетворила українців на більш свідому націю. Gradus: веб-сайт. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-report-social-trends-2023-ua/> (дата звернення: 18.11.2023).
4. Kozlovskij J., Prisak V., Pastirska I., Gavriljuk M., Navrotnij S. Social and humanitarian aspects of teacher's educational activities in the conditions of war. Transformational processes of the social and humanitarian sphere of modern Ukraine in the conditions of war. Challenges, problems and prospects. 2023. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/273> (дата звернення: 18.11.2023).

Derpoliuk Elena Features of psychological correctional work with women using meditation tools in a remote setting.....	45
Доній Вікторія Сергіївна Прояви національної ідентичності українців у сучасному культурному просторі	48
Зубкевич Юлія Володимирівна, Широких Анастасія Олегівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського суспільства	51
Ільчук Сергій Соціальна ексклюзія як виклик повоєнної України	52
Іщенко О.В. Соціально-психологічні особливості психологічного клімату в організації у кризовий період.....	55
Кікінежді Оксана Михайлівна, Василькевич Ярослава Зіновіївна Розвиток національної ідентичності сучасної молоді: егалітарний вимір	57
Кожем'яка Юлія Миколаївна, Чередниченко Тетяна Володимирівна Військова агресія як каталізатор національної свідомості українського	60
Компанієць Ольга Самооцінка старшокласника як передумова виникнення конфліктної взаємодії з ровесниками.....	62
Краля Катерина Миколаївна Джерела самоефективності особистості.....	65
Красовська Інна Василівна, Парфанович Іванна Іванівна Вплив командних активностей на продуктивність діяльності організації.....	67
Кулакова Лариса Миколаївна Збереження репресованими українцями етнічної ідентичності в умовах заслання.....	70
Кулаков Руслан Станіславович Національна самосвідомість особистості: теоретичні аспекти формування.....	73
Кулеша Наталія Петрівна Психологічні особливості психічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб під час війни.....	75
Кутішевська Дарина Психологічні особливості самореалізації жінок зрілого віку....	78
Лазаренко Інеса Станіславівна, Рибак Тетяна Миколаївна Актуальність надання первинної психологічної допомоги викладачам та студентам у надзвичайних ситуаціях.....	80
Левко Олександр Олегович Формування психологічної готовності майбутніх стоматологів до професійної діяльності в умовах сьогодення	83
Литвиненко Світлана Анатоліївна, Ямницький Вадим Маркович Етапи професійно-особистісного розвитку сучасних допомагаючи практиків у системі неформальної післядипломної освіти: досвід символдрами.....	85

Луцик Галина Олександрівна Розвиток соціальної відповідальності майбутніх психологів під час формування готовності до професійної діяльності у воєнний період.....	87
Луцюк Тетяна Іванівна Екзистенційна криза в умовах війни : причини та наслідки..	89
Мельничук Ірина Психологічний розвиток і корекція резильєнтності особистості у воєнний період.....	92
Мешко Олександр Іванович, Павловський Тарас Анатолійович Особливості розвитку професійної стресостійкості працівників сфери надання послуг	94
Момот Марина Анатоліївна Вплив психотравмуючих ситуацій на людей похилого віку.....	97
Ніколайчук Галина Іванівна, Демчук Олена Олександрівна Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів.....	100
Опанасюк Ірина Василівна Роль кольору в осмисленні підлітками власного емоційного контексту та його змін під впливом психотравмуючих обставин.....	103
Охріменко Наталія Павлівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	105
Павелків Віталій Романович Психологічні особливості розвитку національної свідомості та ідентичності студентської молоді у воєнний період.....	108
Паламарчук Володимир Богданович Психологічні детермінанти формування професійного мислення у майбутніх маркетологов.....	111
Паламарчук Владислав Володимирович Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери бізнесу.....	114
Панащук Ігор Миколайович Відповідальність як професійно-особистісна якість майбутнього педагога.....	116
Панченко Оксана Петрівна Рівні патріотичної вихованості дітей 6-7 років засобами художнього краєзнавства.....	118
Панченко Оксана Петрівна Загальнотеоретичний аспект діяльності бізнес-психологів в умовах воєнного стану	121
Полякова Світлана Василівна, Розумний Сергій Михайлович Екстралінгвістичні засоби розкритті психологічного стану людини в умовах сучасної війни.....	123
Радул Ірина Геннадіївна Військовий стрес у дітей.....	126
Радул Сергій Григорович Effect of job related and personal stressors on the pilots.....	128

Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у поствоєнний період

Рейко Анастасія Василівна, Орап Марина Олегівна Емоційний інтелект менеджера: ключова компетентність для росту конкурентоспроможності бізнесу у воєнний час.....	131
Савелюк Наталія Михайлівна Асоціативний експеримент у дослідженні семантичних полів вербального стимулу «Україна»	135
Созонюк Ольга Степанівна Психологічний стан і національна ідентичність дітей внутрішньо переміщених осіб: сучасні виклики	137
Сидоркевич Дмитро Йосипович Психологічні умови формування професійної компетентності майбутніх фізичних реабілітологів до фахової діяльності у воєнний та повоєнний періоди.....	140
Халік Олена Олександрівна Розвиток самоосвітньої професійної компетентності випускників педагогічного ЗВО як умова ефективності відбудовчих процесів у воєнний та повоєнний періоди.....	142
Хаустова Тетяна Миколаївна Соціально-психологічні особливості життєстійкості внутрішньо-переміщених осіб.....	145
Чмут Яна, Широких Анастасія Олегівна Роль засобів масової інформації у формуванні масової свідомості громадян	147
Шевчук Анна Іванівна, Широких Анастасія Олегівна Особливості вияву підвищеної тривожності у підлітків.....	151
Шумик Любов Ростиславівна Детермінанти формування національної самосвідомості.....	153
Щирук Ірина Анатоліївна Психологічні особливості терапії осіб постраждалих на ПТСР: аксіом-особистісний підхід	157
Юрчук Олексій Іванович Основні принципи розвитку національної свідомості у дошкільному віці.....	159
Юрчук Олена Сергіївна Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в умовах війни.....	161
Янкавс Юрій Андрісович Психологічні умови формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту у процесі професійної підготовки	163
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	166